

יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה

הרב יעקב מדן

המקורות

תוספות כתובות יא. ד"ה: 'מטבילין אותו' ונראה לר"י... בקום ועשה"; תוספות סנהדרין סח: ד"ה: 'קטן' ו'לא משמע שיהא... קום עשה'.

יבמות פז: הרישא של המשנה.

יבמות פט. "הולד ממזר" עד צ: "מיגדר מילתא שאני" (יש ללמוד סוגיה זו היטב לפרטיה קודם למקורות האחרים!).

קובץ שעורים, קונטרס דברי סופרים, סימן ג' [ראה גם קובץ הערות תר"ג-תרכ"ג]

(את הקובץ שיעורים אין צורך ללמוד בעיון אך כדאי להסתכל בו, או לפחות בחלקו. הסעיפים המובאים כאן הם בדילוג)

בציצית מן התורה גם לאחר עקירתם אלא שהתורה נתנה להם רשות לצוות לנו שלא לקיים המצות במקום שיש להם טעם ע"ז.

(ד) ג] טעמו של ד"ז הא דמחלקי' בין קום ועשה לשוא"ת אם הדבר תלוי במדרגת חומר האיסור דקום עשה הוא דבר חמור ואין כח בידם לעוקרו ושוא"ת אינו חמור כ"כ ויש כח בידם לעוקרו או דבאמת מצד עצמו אין חילוק כלל בין ק"ע לשוא"ת והא דמפלגין ביניהם הוא מטעם הנ"ל דדין התורה במקומו עומד ומה"ת הטלית חייבת בציצית גם לאחר עקירת חכמים וצריך להטיל בה ציצית ולעומת זה מצוה ג"כ מן התורה לשמוע לדברי חכמים שאסרו להטיל ציצית בסדין ושני הדינים האלו סותרים זה את זה וע"כ שוא"ת עדיף.

(ה) וכל החקירות האלו תלויות זו בזו דאם נאמר שעל ידי עקירתם נעקר דין התורה לגמרי צריך לפרש טעם החילוק שבין ק"ע לשוא"ת מפני חומר האיסור דק"ע שהוא דבר חמור אין להם הכח לעוקרו ושוא"ת דאינו חמור כל כך יש כח בידם לעוקרו וממילא צ"ל שהדבר תלוי בגוף האיסור עצמו אם הוא ק"ע או שוא"ת ולא איכפת לן באיזה אופן הוא עובר עליו אבל אם נאמר שבאמת דין התורה מצד עצמו לא נעקר כלל ממקומו אלא שנגד דין התורה יש לנו ג"כ דין תורה שאסור לעבור על דברי חכמים. וכיון ששני הדינים האלו סותרין זא"ז ממילא שוא"ת עדיף ולא בקולא וחומרא תליא מילתא אלא דכך הוא הדין בכל מקום ששני דברים סותרין זא"ז צריך להיות שוא"ת כמו באין עשה דוחה עשה. ולפי"ז לא איכפת לן בגוף האיסור אם הוא ק"ע או שוא"ת אלא באיזה אופן עוברין עליו. וכדאמר ליה ר' יהושע לר' אליעזר אם נתת עברת על כל תוספיך ועשית מעשה בידים ואם לא נתת עברת על כל תגרע ולא עשית מעשה בידים.

(ו) ולדוגמא בראית פנים בעזרה ריקם. אם נאמר שע"י עקירתם נעקר דין התורה לגמרי ואם יפטרנו חכמים ממצות הבאת קרבן יהא פטור מן התורה ממילא מותר לו ליכנס לעזרה דביטול חיובא דקרבן הוא שוא"ת ויש כח ביד חכמים לעוקרו. וממילא אין כאן איסור כלל בכניסתו ריקם. אבל אם נאמר שדין התורה לא נעקר ממקומו אלא דכיון שאסור לו לעבור על דברי חכמים ע"כ צריך להיות שוא"ת. וא"כ

(א) כתבו בתוס' פ' האשה רבה דף צ' ד"ה כולו נמי שב ואל תעשה נינהו וא"ת סדין בציצית היכי הוי שוא"ת דכי מכסי בטלית דבת חיובא ואין בה ציצית הרי עובר בידים עכ"ל ובשאלת אריה סימן ל"ב הקשה על קושייתם דסדין בציצית חשיב שוא"ת משום דאין הלבשה אסורה מצד עצמה אלא מחמת חסרון מעשה של מצות ציצית דרמי רחמנא עליה ולא דמי לאיסור כלאים דהלבשה מצד עצמה אסורה הילכך אין הלוש בגד בת חיובא בלא ציצית חשיב כעושה מעשה בידים שאין עושה איסור בלבשה זו אלא שחיסר מצוה בשוא"ת עכ"ל וע"ש שהביא מדברי ר"י שבמרדכי דהיא דהוא אנוס בעשיית הציצית מותר לו ללוש הבגד בלא ציצית מטעמא דלעיל וכן אנו לובשין טלית בת חיובא בלא תכלת מפני שאין לנו תכלת ומהתימא שדברי ר"י שבמרדכי סותרין לדברי ר"י שבתוס' עכ"ל עוד הביא שם ראה לדבריו מדברי הרמב"ם גבי ל"ת דולא יראו פני ריקם דחשיב לאו שאין בו מעשה אף שהאיסור חל עליו על ידי כניסתו לעזרה שהיא מעשה מ"מ כיון דהאיסור הוא מה שאינו מביא קרבן חשיב לאו שאין בו מעשה ה"נ לענין ציצית ביטול המצוה מצד עצמה אין בה מעשה ע"כ.

(ב) והנה בהך דינא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא"ת ולא בקום ועשה יש לחקור כמה חקירות א] מהו קום ועשה ושוא"ת דיש לפרשו בשני פנים אם הדבר תלוי בגוף האיסור אם הוא ק"ע או שוא"ת או באופן העבירה עליו ולדוגמא באומר שבועה שאוכל ככר זו אם אוכל זו ואכל את התנאי ולא אכל את האיסור דגוף האיסור הוא שוא"ת ומ"מ עבר עליו על ידי אכילת התנאי שהוא ק"ע וכן בראית פנים בעזרה ריקם גוף האיסור הוא שוא"ת מה שאינו מביא קרבן ואופן העבירה עליו הוא ע"י כניסתו בעזרה שהוא ק"ע ולהיפוך באומר שבועה שלא אוכל זו היום אם לא אוכל זו למחר ואכל את האיסור היום ולא אכל את התנאי למחר דגוף האיסור הוא ק"ע ועבר עליו ע"י שוא"ת במה שלא אכל את התנאי למחר.

(ג) באיכות העבירה אם על ידי עקירתם נעקר דין התורה לגמרי כגון כשפטרו סדין מציצית נעקרה מצות ציצית מסדין ונעשית טלית פטורה מן התורה או דבאמת דין התורה במקומו עומד והסדין חייב

דומה לאומר שבועה שאוכל ככר זו היום אם אוכל זו ועבר היום ולא אכלה דפטור ממלקות שהאיסור אין בו מעשה אף שעבר על האיסור ע"י אכילת התנאי שהוא מעשה [ע"י הג"ה]. ומעתה אין דברי ר"י בתוס' סותרין לדברי ר"י שבמרדכי דלענין גוף האיסור הוי שוא"ת דהלבישה מצ"ע אינה אסורה ואין האיסור אלא מה שאין בו ציצית אבל מכל מקום בלבישתו הוא עובר ע"י ק"ע וכיון שמה"ת עדיין הטלית חייבת בציצית אסור לו לעשות מעשה נגד מצות התורה.

(ג) ואחד מן החברים הקשה ע"ז דמ"מ כיון דס"ל לר"י במרדכי דמותר ללבוש טלית בשבת בלא ציצית מפני שהוא אנוס דאסור לעשות ציצית בשבת א"כ ה"נ כיון שאסור חכמים לעשו' ציצית בסדין הוא אנוס בתקנתא דרבנן וממילא מותר לו ללבוש הטלית וא"כ אכתי דברי ר"י סותרין אלו את אלו וצ"ע...

(לו) ונראה לפי מ"ש למעלה דשחכמים עוקרין דבר מן התורה בשב ואל תעשה לא נעקרה מצות התורה ממקומה אלא דנגד מצות התורה איכא מצוה ג"כ לשמוע לדברי חכמים כגון שחכמים אסרו להטיל ציצית בסדין אף דמה"ת חייבת בציצית גם עכשיו מ"מ שוא"ת עדיף וממילא אסור להטיל ציצית וכ"ז לא שייך אלא היכא שחכמים אסרו לקיים המצוה דאורייתא...

(לח) אלא דאכתי תיקשי למ"ד דחכמים יכולין לעקור דבר מה"ת אפילו בק"ע לא יהו דברי ב"ד חמורין מדברי תורה עצמה שהן יכולין לעקור בין בשוא"ת בין בק"ע ואף דנ"מ בגוונא דלעיל היכא שב"ד האחרון אינן אוסרין לעשות כתקנת ב"ד הראשון אלא שהן פוטרין מחיוב תקנת ב"ד ראשון דבכה"ג אם הב"ד האחרון גדול מהראשון יכולין לבטל דברי ב"ד ראשון לגמרי ואין חיוב עוד לקיים מצות ב"ד הראשון שכבר פקע חיובה אבל אם הב"ד האחרון קטן מהראשון אלא דתקנת ב"ד הראשון לא אלימא יותר מד"ת וא"כ תקנתם לא נתבטלה וממילא צריך לקיימה דאין כאן תרתי דסתרי דהא ב"ד אחרון לא אסרו לעשות כדברי ב"ד ראשון כנ"ל אבל אכתי קשה מהא דפריך בפ"ב דע"ז גבי שמן של עכ"ר דדניאל גזר עליו והאיך יכולין ב"ד אחרון לבטל תקנת דניאל ולמ"ד דיכולין לעקור דבר מה"ת גם בק"ע אין כאן קושיא דלא תהא תקנת דניאל חמורה מד"ת.

(לט) והנה בפ' הניזקין איתא דהתירו לכתוב דברים שבע"פ משום עת לעשות לה' הפרו תורתך וקשה למ"ד דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת גם בק"ע ל"ל הך קרא דעת לעשות והרי בסוגיא דיבמות ד"צ לא מייתי כלל להך קרא דעת לעשות.

(מ) ונראה מזה דבכל מקום שעקרו דבר מה"ת לא עקרו את כל הגוף כגון כשפטרו סדין בציצית תתקיים מצות ציצית בבגד של צמר וכן כשאסרו לתקוע שופר בשבת תתקיים מצות שופר בחול אבל לעקור את כל הגוף אין כח בידם ומצאתי ב"ה בשער המלך בריש הל' שופר שהביא הסברא הזאת בשם הפר"ח עיין שם ומש"ה גבי דברים שבכתב אי אתה רשאי וכו' שעקרו את כל האיסור לגמרי בכה"ג אין כח בידם לעקור דבר מה"ת לכו"ע וע"כ הוצרכו להביא מקרא דהפרו תורתך דזה הוי הפרת תורה אבל במקום שיש כח בידם לעקור דבר מה"ת אין כאן הפרת תורה כלל.

(מא) והשתא גבי תקנת דניאל והלל דכשיתירו ב"ד שמן של עכ"ר נתבטלה תקנת דניאל לגמרי ואין לה עוד שום מקום וכן אם יבטלו ב"ד תקנת פרוזבול נמצא תקנת הלל בטלה לגמרי ובכה"ג אין יכולין לעקור דבר מה"ת לבטל את כל גוף האיסור וע"כ גם ב"ד קטן אין יכול לבטל דברי ב"ד גדול הימנו אבל אם היה ב"ד האחרון גדול יכול לבטל דברי ב"ד הראשון לגמרי יותר ממה שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת.

הכא אי אפשר לו ליכנס ריקם שהרי בזה יעבור על דברי תורה על ידי מעשה בידים ובמקום תרתי דסתרי אסור לעשות מעשה בידים.

(ז) ומצאתי בס' האשכול הלכ' ציצית סימן ל"ב שהביא מחלוקת בלובש כלאים בציצית דסדין בזה"ז אם הוא חייב מלקות מן התורה. והיה נ"ל דהכי פליגי דאי נימא שע"י עקירת חכמים נעקרה המצוה מן התורה ונעשית טלית פטורה ואם ילבש הסדין בציצית לא יקיים מצוה כלל ודאי לוקה מן התורה דהוא כלאים שלא במקום מצוה. אולם אם נאמר דמצות ציצית דאורייתא במקומה עומדת אלא שצריך לשמוע לדברי חכמים שאסרו להטיל ציצית בסדין אבל אם ילבש הסדין בציצית תתקיים בזה מצות ציצית דאורייתא אין כאן מלקות דאורייתא אלא מכת מרדות שעבר על דברי חכמים.

(ח) וכשהצעת ד"ז לפני מ"ר הג"ר חיים הלוי זצ"ל מבריסק אמר לי ש"ל דתרווייהו ס"ל שהמצוה של תורה לא נעקרה ומ"מ אפשר לומר דבכה"ג אין עדל"ת כיון שבפועל אין עליו חיוב לקיים המצוה עכ"ד. ועיין בפסחים דף מ"ז תוד"ה כתישה ביום טוב שכתבו בשם ר"ת דאפילו אי נימא דעשה דכסוי הדם דוחה ל"ת דחרישת כלאים מ"מ אם יחרוש בכלאים ביום טוב יתחייב גם משום כלאים כיון דאסור לו לחרוש מפני יום טוב דהוי עשה ול"ת. וזהו כדברי מ"ר ז"ל ומדברי תוס' חולין קמ"א בשם ריב"א מבואר להיפוך דאפילו במקום שאסור לו לקיים העשה מ"מ יש בכחה לדחות ל"ת עיין שם.

(י) ומצאתי בחידושי הרשב"א פ"ק דר"ה שכתב דהיכא שתיקנו חכמים לעשות המצוה שני פעמים ליכא משום בל תוסיף והביא ראיה ממה שעקרו חכמים מצות בשוא"ת והא איכא בל תגרע אלא דבתקנת חכמים ליכא בל תגרע וה"ה בל תוסיף עיין שם ובטורי אבן הקשה על ראית הרשב"א דכמו שעקרו את גוף המצוה בשוא"ת ה"נ עקרו את הלאו דבל תגרע.

(יא) ונראה מזה דהרשב"א מפרש החילוק בין שוא"ת וק"ע דיש כח ביד חכמים לפטור מחיוב מצוה ולא להתיר איסור ואין נ"מ כלל אם עובר על ידי מעשה או לא ומש"ה קשיא ליה מבל תגרע דהוא איסור ואין כח בידם להתירו אלא דלכאורה קשה על ראית הרשב"א דכיון שפטורו חכמים מהמצוה ממילא ליכא בל תגרע כלל כיון שאין עליו חיוב כלל לקיים המצוה.

ומוכח מזה דגם הרשב"א סובר כמ"ש למעלה שהמצוה של תורה עומדת במקומה ושפיר איכא בל תגרע ומה שהקשה עוד בטורי אבן על דברי הרשב"א דבמבטל מצות עשה לגמרי ליכא בל תגרע מצאתי בשערי תשובה שער ג' אות י"א שכתב ג"כ דבביטול מצוה איכא בל תגרע ומדברי הרשב"א אלו מבואר להדיא כדעת הרמב"ם דאיכא לא תסור על כל דברי חכמים וכן הוא בשערי תשובה שער ג' אות ד' וכן כתב בדרשות הר"ן דרוש ה' עיין שם באורך.

(יב) וכן מדברי תוס' שהקשו דסדין בציצית הוי ק"ע כשלוש טלית בלא ציצית ואי נימא שע"י עקירת חכמים נעשית הטלית פטורה מן התורה אין כאן שום איסור אלא ודאי דס"ל להתוס' שהחייב דאורייתא ישנו גם לאחר העקירה וע"כ שפיר הקשו דהוי ק"ע דנהי נמי דגוף ביטול מצות ציצית הוא שוא"ת כמ"ש המרדכי בשם ר"י מ"מ הוא עובר ע"ז במה שלובש את הטלית דהוא ק"ע וס"ל לתוס' דלענין עקירת דבר מה"ת אינו תלוי כלל בגוף האיסור אם הוא ק"ע או שוא"ת אלא באיזה אופן הוא עובר עליו דמצות ציצית דאורייתא והמצוה לשמוע לדברי חכמים הן תרתי דסתרי אהדדי ועל כן אסור לו לעשות מעשה בידים אפילו אם עצם האיסור הוא שוא"ת מ"מ אין לו לעבור עליו ע"י ק"ע ואין דומה לדין מלקות דהתם תלוי בגוף האיסור אם הוא ק"ע וכיון דהאיסור הוא מה שאינו מביא קרבן בראיתו זהו שוא"ת מצד עצמו הוי לאו שאין בו מעשה ואף שאופן העבירה הוא ע"י מעשה זה

נדרים צ: המשנה.

רשב"א, מסכת נדרים, דף צ', עמוד ב'

וכ"ש לגירסת מקצת ספרים שהם גורסים שם אלא מיגדר מלתא שאני, כלומר שהאומר ב"ד מתנין בכל מקום לעקור דבר מן התורה הוא שאמר הך ולומר שאפילו תרומה דאורייתא משום דלמא פשע אפקה רבנן לחולין דכל מה שהן עושין למיגדר מלתא הוא וכולהו ילפינן **מדכתיב אליו תשמעון** דלפי אותה גירסא כ"ש דניחא הכא, וא"ת אי מתני' דהכא תליא בההיא פלוגתא דהתם אמאי לא אתיוה התם בהדי כל הנך דקא מותיב מינייהו למ"ד אין ב"ד מתנין, וי"ל דאיכא לדחוייה דשאני הכא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה והויא פנויה בשעה שנאנסה, והוא דקאמרה שאנסה אחד מן הכשרים לה וכדדחי' ההיא דבטלו מבוטל דברי רבי רשב"ג אומר אינו יכול לבטלו ולא להוסיף על תנאו דא"כ מה כח ב"ד יפה ואמרינן התם והא הכא דמדאורייתא אינו בטל ומשום מה כח ב"ד יפה שרינן אשת איש לעלמא ודחינן אין מאן דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, והא דאמר' נמי הכא דשרינן לה בתרומה הוה מוקי לה בתרומה דרבנן כדדחי' ההיא דמאימתי יורש אדם אשתו קטנה וכו' ויורשה ומטמא לה ואוכלת בגינה בתרומה ודחי בתרומה דרבנן, וכל שדחה לו בדכוותה תו לא בעי לאותובי מינה, וכדאמרין נמי התם אמר ליה בעאי לאותובך ערל והזאה ואזמל וסדין בציצית וכבשי עצרת וכיון דשנית שב ואל תעשה הוא ולא מיעקר הוא כלהו נמי שב ואל תעשה ניהו, כנ"ל.

ואינו מחזור בעיני עדיין דהיכי אפשר דמן הספק נתיר לאו דזונה ותרומה דאורייתא אדרבה בכל מקום ספיקא דאורייתא לחומרא, ומסתברא לי דתנאי ב"ד היה כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות ומפקיעות עצמן מידי בעליהן ומשום מיגדר מלתא תקון הכי דב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה כל היכא דאיכא משום מיגדר מלתא, כדאיכא ביבמות בריש פ' האשה רבה דשקלו וטרו בה בהאי מלתא אי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה אם לאו ואמר' ת"ש אליו תשמעון אפי' אומר לך לך עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו אלמא מתנין בכל מקום, ודחינן מיגדר מלתא שאני, ואתי למיפשטא תו מהא דאמר ראב"י שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה, ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת והביאוהו לב"ד וסקלוהו מפני שהשעה צריכה לכך, ודחינן נמי משום מיגדר מלתא, **אלמא כל היכא דאיכא למיגדר בהא ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה, ולא שחכמים עוקרין דבר מן התורה מדעתן אלא אחת ממצות התורה היא לשמוע אל דברי השופט אשר יהי' בימים ההם וכל שהן רואין להתיר לצורך מותר מן התורה**, והכא נמי משום מיגדר מלתא שלא תהא כל אחת אומרת טמאה אני לך ומפקעת עצמה מיד בעלה עמדו וגדרו והתנו שאפי' היה כדבריה שתהא מותרת בין לבעל בין לתרומה,

ריטב"א, מסכת יבמות, דף צ', עמוד ב'

תעשה לצורך השעה או הפקר ממון לעולם, אבל לעקור ל"ת לדורות אין להם רשות.

ותריץ הכי דהתם מיגדר מילתא לשעה אבל לעקור דבר מן התורה לדורות לא, וכן הלכתא דשב ואל תעשה ב"ד עוקרין או אפילו לא

ירושלמי, מסכת גיטין, פרק ד', הלכה ב' (על המשנה שם בשאלה לגבי אדם שביטל גט אחרי ששלחו לאישה בידי שליח)

אמרו שלא ביטל. ודבריהן עוקרין דברי תורה וכי זיתים על שמן וענבים על היין לא תורה הוא שיתרום והן אמרו שלא יתרום מפני גזל השבט. ולא עוד אלא שאמרו עבר ותרם אין תרומתו תרומה.

עבר וביטלו נישמענה מן הדא אם ביטלו הרי זה מבוטל דברי רבי. רבן שמעון ב"ג אומר אינו יכול לבטלו ולא להוסיף על תנאו. יאות אמר רבן שמעון בן גמליאל מאי טעמא דרבי דבר תורה הוא שיבטל והן

יבמות קכב. משנת 'אמר רבי עקיבא'; **תוספות** יבמות פח. ד"ה: 'מתוך חומר'; **תוספות** יבמות פט: ד"ה: 'כיוון'; 'ונראה לר"י... מת מצוה גמור'.

תוספות נזיר מג: ד"ה: 'והאי מת' 'ואר"י דודאי... שמחמירין בסופה'.

ריטב"א, מסכת יבמות, דף פ"ח, עמוד א'

מנסבא, ואנן סהדי במילתא, ופרסום כזה נחשב בכל מקום כעדות גמורה ואפילו מדאורייתא, והכתוב מסרו לחכמים לדעת איזהו דבר מפורסם וניכר דברי אמת שיהא חשוב כעדות, וזה כפתור ופרח ממ"ה הר"ם ז"ל, והא דאמרין משום עגונא אקילו בה רבנן, כלומר חכמים שהם מחמירין בכל מקום הקילו בזה לחשבו פרסום ולדוננו כעדות ברור כל זמן שלא באו עליו עדי הכחשה כראוי, והיינו דאמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, אלמא עדות עד אחד שנאמן כשנים בעדות אשה דאורייתא הוא.

מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחלתה. ותמיה מילתא היאך סמכו חכמים להתיר מפני זה איסור אשת איש חמור שאינו מן התורה בפחות משנים, ולקמן בשמעתא דב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה, היאך לא הביאו ראיה מזו והביאו ראיה מכמה דברים שנדחו, ומגופא דסיפא דמתנא' דקתני הולד ממזר ואדחי' לה ולא פשטוה מהא דלית ליה שום דחיה. וי"מ דאפקעינהו רבנן לקדושין מיניה... וי"ל דקים להו לרבנן דבמילתא דעבידא לאגלויי שהחמרת עליה בסופה כ"כ, ודאי קושטא קא מסייד וכי דייקא ומנסבא בדין

רמב"ן, מסכת יבמות, דף פ"ט, עמוד ב'

לפיכך עשאוה כמת מצוה והטילוה עליו, וכיון שהיא מוטלת עליו גנאי הדבר לקוברה ע"י אחרים, וגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה זה.

רשב"א, מסכת ראש השנה, דף ט"ז, עמוד א'

יורוך... אלמא כל לצורך ב"ד גוזרין ומוסיפין והרשות בידן, וה"ה בבל תגרע לצורך כגון י"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת אף על גב דאמרה תורה תקעו עמדו וגזרו שלא לתקוע וכל זה לצורך והכא נמי לצורך ראו לתקוע ולחזור ולתקוע ומצוה לשמוע לדברי חכמים מלא תסור כן נ"ל:

ומסתברא דלא קשה כלל, דלא אמרו התם דאיכא משום בל תוסיף אלא במה שהוא מוסיף מדעת עצמו כגון כהן שהוסיף ברכה משלו ואי נמי ישן בשמיני בסוכה במתכוין למצוה ואי נמי במה שאירע במקרה שנתערב מתן אחת במתן ארבע וכיוצא באלו, אבל במה שעמדו חכמים ותקנו לצורך אין כאן בל תוסיף דכבר אמרה תורה על פי התורה אשר

שערי תשובה לרבינו יונה, שער ג', אות י"א

ויש על כל מצות עשה אזהרת לאו כוללת, שנאמר: "לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו".

תוספות, מסכת סוכה, דף ג', עמוד א' ד"ה: 'דאמר לך'

כדאשכחן לב"ש היכא דיתבי אפיתחא דמטללתא דגזרי שמא ימשך אחר שולחנו וקאמרי לא קיימת מצות סוכה מימך דאפי' מדאורייתא לא קיים.

... ומייתי ראיה מההיא מילתא דסוכה מעשה ברבי יוחנן החורני שחלה והלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקרו ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית אמרו לו זקני ב"ש א"כ היית נוהג כל ימך לא קיימת מצות סוכה כל ימך...

הר"ן על הר"ף, מסכת פסחים, דף כ"ה, עמוד ב'

דהא לא הוי טעמא דההיא אלא משום דילמא אתי לאמשוכי בתר שולחנו וכל היכא דלא אימשך לא סגי דלא יצא אלא ודאי כדאמר':

כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. כלומר לא יצא ידי חובתו כראוי אבל לא יצא ידי חובתו כלל לא קאמר ודכוותה בסוכה א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך לאו דוקא

סוכה יד: "אמר רבי יהודה... אין שעת הסכנה ראי'".

ריטב"א, מסכת סוכה, דף י"ד, עמוד ב'

גזרו כדי שלא תשתכח תורת סוכה ואוקמוה אדינא, אבל ר' יהודה סבר שאילו גזרו בהם חכמים כלל היו עושין לדבריהם חיזוק אפילו בשעת הסכנה כאילו היו פסולין מן התורה ומכיון שסיכנו בהם אלמא לא גזרו בהם כלל.

תניא כותיה דרב סככה וכו' עד אמרו לו אין שעת הסכנה ראייה. פי' לדברי הכל אין עושין סוכה בדבר הפסול בגופו מן הדין אפי' בשעת הסכנה דהא למאי מהני הרי אינה סוכה כלל, אבל בנסרים שפסולן אינן בגופן אלא מדרבנן משום גזירה אמרו רבנן דבשעת הסכנה לא

רבנו יונה ברכות א', א' "ונראה למורי.... וכדכתיבנא".

פרי מגדים, אורח חיים, פתיחות, פתיחה לקריאת שמע

אמרו אין שעת הסכנה ראייה, הוכיח מכאן דכל פסולי דרבנן בשעת הדחק יוצאין ומברכין עליהם דאוקמוה אדין תורה, וראיה מלולב הגזול ל"א ע"ב שהיו מורישין לולביהן ומברכין, ופסק כן הר"מ ז"ל בפרק ח מלולב הלכה א דיבש מברכין עליו, יע"ש. ויראה דסובר יבש דרבנן

הנה קריאת שמע אי אמרינן עד חצות מדרבנן ותו לא, אז אף מן התורה לא יצא, כנראה מרבנו יונה ריש ברכות ב' א' בבני רבן גמליאל, יע"ש. ועיין תוספת סוכה ג' א' בהא דראשו ורובו כו' ושולחנו תוך הבית דלא יצא אף מן התורה, ויש כח בחז"ל להפקיע ממנו מצוה מן התורה, וכל שכן אי לא תסור דין תורה. ואמנם בחידושי הרשב"א בשבע שיטות סוכה י"ד, ב' בהא דסככו בנסרים שיש בהן ד' על ד'

רא"ה, מסכת ברכות, פרק א'

איתא בגמרא. והאי דפליגי במתני' דוקא בלישנא דבשכבך אי תחלת שכיבה אי כל שכיבה

ופלוגתיהו בלכתחלה, דלרבן גמליאל עד עמוד השחר, ולרבנן עד חצות, אבל בדיעבד מודו רבנן לרבן גמליאל דעד עמוד השחר, והכי

מנחות מ. "תנו רבנן סדין בציצית... לפי שאין בקיאי".

תוספות יבמות צ: ד"ה: 'כולהו נמי שב ואל תעשה הוא'.

ספר האשכול, הלכות ציצית

תכלת למה נדחה איסור כלאים דהא אפשר במינו, [דף פה עמוד ב] אבל היכא שהצמר צבוע בתחלה, חובה הוא מן התורה להטילו בטלית של פשתן, דבהאי ודאי כיון דתכלת עמרא וצבעיה אתי עשה ודחי לא תעשה, אלא שבית שמאי פוטרינן אותו מלהטיל בה תכלת בסדין של פשתן גזרה משום כסות לילה, ולהכי אמר בהאי סיומא אי לביש ליה ביום פטור, דמן התורה אית ביה מצוה, אלא שחכמים גזרו עליו, דבשב ולא תעשה יכולין ב"ד לעקור דבר מן התורה. הלכך לא הוה ליה למימר אי לביש ליה ביום חייב, דלכתחלה לא היה לו ללבושו מפני הגזרה, אבל חיוב מלקות ליכא ביום:

והדרינן לשמעתין דסדין בציצית דאיכא מאן דמסיימי בהא שמעתא הכי, הלכך סדין של פשתן ואיכא ביה ציצית של תכלת צמר אי לביש ליה ביום פטור, וכי שקעה חמה חייב. והא סיומא לא כתיב ברובא דספרי, דאי אליבא דמאן דאמר דציצית האידנא מצוה בכלאים, לא הוה ליה למימר הכי, ואי לביש ליה ביום פטור דמצוה ללבושו, ואי אליבא דמאן דאסר בכלאים בציצית, ביום נמי חייב, הלכך האי סיומא לא בריר לן, אלא דכתיב בנוסחאי עתיקי בלאו האי סיומא. זה כתב הרב. ולדעתי הכותב האי סיומא שפיר ותרין הוא, דכי אמרי' כיון דאיפשר במינו לא כדריש לקיש, ה"מ בלבן של צמר לחודיה שאינו צבוע בתכלת שאין להטיל לבן של צמר בטלית של פשתים, דכיון דאין

הלכות קטנות למרדכי (מנחות), רמז תתקמ"ד

שהוא שבת ובחול ודאי עובר כל שעה שלובשו בעשה דהטל בו ציצית וכן במזוזה ומעקה ותדע דאטו בלא מזוזה יאסר ליכנס בבית אלא בעמוד ועשה קאי ותו לא

לכן נראה לר"י דמ"ע דציצית אינו אלא להטיל בו ציצית כשילבשנו ולא אמר הכתוב בלשון לא תלבש בגד שיש לו ד' כנפים בלא ציצית דאז ודאי היה הדין עמו אלא מ"ע גרידא להטיל בו ציצית ומכל מקום אין הטלית אסור ללבוש וגם אין עובר כיון שאין עתה יכול להטיל בו

רמב"ם, חגיגה, פרק א', הלכה א'.

ש"ת שאגת אריה, סימן ל"ב

בת חיובא. אבל אי אמרת דאין בלבישה שום איסור אלא שמחוייב להטיל ציצית היכא דלא איפשר ל"ל בה. והרי תנן התכלת אין מעכב את הלבן ותניא התם אין לו תכלת מטיל לבן והרי אנן נמי השתא שאין לנו תכלת מטילין אנו לבן לחוד ואס"ד כל היכא שלובש בגד בר חיובא בלתי מצוותו דרמא רחמנא עליה עביד איסורא במה שעומד ומלובש בו. אם כן היכא שאין לו תכלת האין מטיל לבן ולובש לטלית זה הא קעביד איסורא בלבישתו ועובר על מ"ע דתכלת. והא ל"ל דכיון דאין לו תכלת ותכלת אין מעכב את הלבן דתרי מצות נינהו אתי מ"ע דלבן ודחי למ"ע דתכלת כמו שמצות עשה דתכלת דוחה לל"ת דכלאים. דהא ליתא דמאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה לדחות זו מפני זו. אלא וודאי ש"מ דאין שום איסורא בלבישת הבגד בלי ציצית אלא שחיסר מצוה וכל"כ המרדכי בה' ציצית בשם ר"י שכתב אטו אסור ליכנס לבית שאין בו מזוזה ומעקה.

אבל מה שנ"ל בזה הוא הא דסדין בציצית חשיב שב ואל תעשה משום דאין הלבשה אסורה מצד עצמה אלא מחמת חסרון מעשה של מצות ציצית דרמא רחמנא עליה ולא דמי לאיסור כלאים דהלבישה מצד עצמה אסורה הילכך אין הלובש בגד בת חיובא בלא ציצית חשיב כעושה מעשה בידים שאין עושה איסור בלבישה זו אלא שחיסר מצוה בשב ואל תעשה. והכי משמע לי מדברי הרמב"ם שכ' בפ"א מה' חגיגה הראייה האמורה בתורה הוא שנראה פנים בעזרה ב"ט הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה ומי שבא בעזרה ביום א' ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מ"ע אלא עבר על ל"ת שנא' ולא יראו פני ריקם ואינו לוקה על לאו זה שהרי לא עשה מעשה ע"כ... וה"נ גבי סדין בציצית ה"ל שב ואל תעשה. ותדע לך דהא דמצות ציצית אם לבש טלית בלי ציצית אין בלבישה שום איסור אלא שחיסר מצוה של ציצית בשב ואל תעשה. ונ"מ בזה אם אין לו ציצית דא"א דהלבישה מחמת עצמה יש בה איסור בלא ציצית כיון דאין לו אסור ללבוש טלית

שבת כג: "בעי רבא... פרסומי ניסא"; **חידושי אנשי שם** ברי"ף שבת י. (באלפס).

רמב"ם הלכות יסוה"ת פרק ט', הלכה ג'; **הלכות סנהדרין** פרק כ"ד, הלכה ד'; **הלכות ממרים** פרק ב', הלכה ד'.

תלי תלים

האחרון¹, וייתכן מאוד שהכוונה היא לאבל בית מעכה מפני שבסמוך נכתבו שמותיהן של ערים השוכנות בקרבתה, כמו גם תיאור המלכת הושע ואזכור של פקח. בנימין מזר זיהה את **אבל בית מעכה** עם הכפר הערבי "אבל אל קמח"² שעד מלחמת העצמאות ישב בין כפר גלעדי למטולה. חפירות ארכיאולוגיות שנערכו במקום הצביעו על התיישבות רבת שנים באתר, כולל ממצאים מתקופת מסעות הכיבוש האשוריים³.

אבל בית מעכה היא עיר הנזכרת במקרא בהקשרים מספר: בספר שמואל ב' (כ', י"ד-ט"ז) נאמר שאליה נמלט המורד שבע בן בכרי, עד שהוסגר לכוחות המצור של יואב בן צרויה. במלכים א' (ט"ו, כ') מסופר שנכבשה מבעשא מלך ישראל בידי מלך ארם בן הדד הראשון, ובמלכים ב' (ט"ו, כ"ט) נזכר כיבוש נוסף, הפעם של תגלת-פלאסר השלישי מלך אשור מידי פקח מלך ישראל. בכתובת אשורית שנחשפה בפלח (תל נמרוד, צפון עיראק של ימינו) מופיעה עיר בשם "אבל" בתוך תיאורי כיבושיו של

¹ אנציקלופדיה מקראית, כרך א', עמוד 37.

² עיין כאן: <https://did.li/abmbnimyl638>.

³ אסופת כתובות היסטוריות מאשור ובבל : מאות ט'-ו' לפסה"נ, מרדכי כוגן, עמוד 47.